

P. SMAJIĆ, *Muž i žena*. Zagreb, Hrvatski muzej naivne umjetnosti

Tiskan je 1858–60 (njem. prijevod 1868) u Zagrebu od slova A do Strahinić (ostao nedovršen) i označio je početak hrv. povijesti umjetnosti. Pojedini su životopisi znanstvene studije. Premda su mnogi podaci iz *Slovnika* kasnijim istraživanjima opovrgnuti, on i danas služi kao osnova za proučavanje južnoslav. likovne umjetnosti.

LIT.: Slovník umjetnikah jugoslavenskih, Neven, 1858, 18, str. 287. — Slovník umjetnikah jugoslavenskih. Svezak IV, Narodne novine, 1860, 21, str. 57. — T. Smičiklas, Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Rad JA, 1892, 110, str. 171–173. — Ž. Domljan, Biografske zbirke i leksikoni u Hrvata, Forum, 1988, 5–6, str. 479. V. Fo.

SLUNJ, gradić na Kordunu kraj utoka Slunjčice u Koranu. Iznad rijeke Slunjčice stoje ruševine burga koji se od 1323. spominje u posjedu Frankopana. Ima oblik nepravilna šesterokuta; bio je na dva kata, s drvenim čardacima na uglovima i okružen zidom s četiri polukule. Kraj njega se nalazio osamljen stražarski toranj (Polterturm). S. je bio branik Korduna od Turaka; oni su ga 1578. osvojili i kratko vrijeme držali u vlasti. Od 1775. tu je bilo sjedište slunjske pukovnije, a potom je utvrdu održavala Vojna krajina. Burg je stradao od požara oko 1822. — Drugi burg, zvan *Suhi Slunj*, nalazi se kraj sela Zbijeg. — Župna crkva Sv. Trojstva, pregrađena u XVIII. st., ima nešto baroknih predmeta (oltar, monstranca, relikvijarij, dva kipa na pročelju), a čuva i ulomak nadgrobne ploče s grbom Frankopana. — U naselju *Rastoke* na slapovima Slunjčice održale su se stare drvene mlinice i kuće. Naselje i spomenici razoreni su u agresiji na Hrvatsku 1991–92.

LIT.: Gj. Szabo, SG. — T. Žalac, Rastoke, Zagreb 1990. — Cultural Heritage of Croatia in the War 1991/92, Zagreb 1993. — M. Kruhek i Z. Horvat, Stari grad Slunj, Zagreb 1993. A. Ht. i R.

SMAJIĆ, Petar, naivni kipar (Donji Dolac kraj Splita, 25. V. 1910 — Ernestinovo kraj Osijeka, 20. VIII. 1985). Kao dječak, čuvajući stoku počinje rezbariti drvene predmete za kućnu upotrebu (soljenke, kutije za duhan, žlice), potom prelazi na izradu gusala čije je glave ukrašavao ljudskim i životinjskim likovima. God. 1932. u Splitu ga susreće dr. Slaven Vidović, koji postaje naručitelj i kupac njegovih radova te organizator prve izložbe Smajićevih skulptura u Splitu 1934. Kipovi sa splitske izložbe preneseni su iste godine na V. izložbu grupe »Zemlje« u Zagreb. God. 1941. seli se u Slavoniju; nastanjuje se najprije u selu Palača, potom u Ernestinovu kraj Osijeka. Napušta kiparstvo, a njegovo ime pada u zaborav. Smajićeva je umjetnost ponovno otkrivena 1952, kada je nekoliko njegovih djela izloženo u Zagrebu. God. 1962. sudjeluje na simpoziju »Forma viva« u Kostanjevici na Krki, gdje radi monumentalnu skulpturu *Majka i dijete*. Svoje je skulpture oblikovao isključivo u drvu. Izrađuje ljudske likove, glave, životinje (najčešće konji, krave, ptice). Obradivao je teme iz svakodnevnog života (*Moja mati*, 1934; *Glava dalmatinskog seljaka*, 1936; *Majka i dijete*, 1955; *Muž i žena*, 1956; *Porodica*, 1961), biblijske prizore (*Raspeće*, 1933; *Adam i Eva*, 1934) i gradio simboličke figuralne kompozicije (*Vik čovika*, 1961). Skulpture iz dalmatinskoga razdoblja uglavnom su malih formata, poslije toga radio je kipove većih razmjera. U ranijoj fazi grubi oblici odaju unutarnju dinamiku, no poslije dolazi do smirivanja i isticanja statičnosti likova. Plastička čistoća obrade odlika je skulptura iz njegova slavonskog razdoblja. I u posljednjim godinama ravnoteža i smirenost ostaju osnovni čimbenici forme. O tome svjedoči i vrijedan opus njegovih crteža.

Samostalno je izlagao u Zagrebu (1956, 1969, 1985, 1987 — s M. Tijardovićem), Splitu (1934, 1960, 1966 — s E. Buktenicom) i Rijeci (1960). Jedan je od osnivača Kolonije kipara naivaca Jugoslavije u Ernestinovu (1973). Retrospektivna izložba priređena mu je 1981. u Zagrebu, a potom u Splitu i Osijeku.

LIT.: M. Bašićević, Petar Smajić (katalog), Zagreb 1956. — O. Bihalji-Merin, Umetnost naivnih u Jugoslaviji, Beograd 1959. — T. Maroević, Ruka bez korijena, u knjizi: Polje mogućeg, Split 1969. — V. Maleković, Hrvatska izvorna umjetnost, Zagreb 1973. — O. Švajcer, P. Blažek i M. Pavić, Petar Smajić (katalog), Zagreb 1981. — B. Mesinger, Petar Smajić, ŽU, 1981, 31. — N. Mihanović, Arhitektski izraz stvarnosti, u katalogu: Petar Smajić—Mato Tijardović, Zagreb 1987. — Z. Rus, Petar Smajić, u katalogu: Postojanost figurativnog, Zagreb 1987. O. Šr.

SMILČIĆ, selo *SI* od Zadra. Na više su položaja nađeni ostaci iz neolitika. Iz doba Ilira ističe se SZ od sela veliki zemljani tumul zvan *Zemunjača*. Razdoblje rim. vladavine ostavilo je tragove mnogih građevina te natpise i grobove. Iz starohrv. razdoblja ima ostataka naselja, crkava i groblja na položajima *Čerinac*, *Crkvina*, *Kulina*, *Jazbine*, *Dolac*. Tu je nađeno dosta oruđa, oružja, nakita i drugoga arheol. materijala, počevši od IX. st. Srednjovj. su naselja porušena u tur. najezdama u XVI. i XVII. st., a današnje se selo razvilo poslije tur. ratova. Iz XVII. i XVIII. st. očuvano je više utvrđenih gospodarskih zdanja ili dvoraca veleposjednika, npr. zadarske obitelji Tebaldi. *J* od sela, na položaju *Kvartir*, nalaze se ostaci vjerojatno srednjovjekovne utvrde.

Z od sela otkriveno je neolitičko naselje, jedno od najbogatijih neolitičkih nalazišta u nas. Prostiralo se u polukrug oko izvora potočića i bilo je okruženo obrambenim jarkom. Kuće su bile nadzemne kolibe od isprepletana granja i, čini se, bez zemljanoga premaza. Kulturni je sloj deo 40–330 cm. Stratigrafski su utvrđene dvije razvojne faze naselja: jedna pripada starijem neolitiku i obilježena je impresso-keramikom, a druga srednjem neolitiku (danilska kultura). U toj se razvojnoj fazi pojavljuje i figuralna plastika, samostalna (stilizirani ljudski i životinjski kipovi) i primijenjena (antropomorfne posude s dvije noge, zoomorfne posude sa četiri noge, životinjske glave aplicirane na posudama).

LIT.: Š. Batović, Neolitsko naselje u Smilčiću, Diadora, 1960, 1. — Isti, Neolitsko nalazište Smilčić, Radovi HJZ, 1963, 10. — Isti, Pokapanje pokojnika u Smilčiću i kult mrtvih u neolitu Dalmacije, Arheološki radovi i rasprave, IV–V, Zagreb 1967. — J. Korošec, Danilo i danilska kultura, Argo (Ljubljana), 1967, 4–6. — A. Benac, Studije o kamenom i bakrenom dobu u sjeverozapadnom Balkanu, Diadora, 1968, 4. — Isti, Jadranska zona, u knjizi: Praistorija jugoslavenskih zemalja, II, Sarajevo 1979. Š. Ba.

SMILJAN, selo *SZ* od Gospića. Rodna kuća Nikole Tesle danas je memorijalni muzej (sa spomen-pločom, rad G. Antunca, 1956). — U okolici su gradine Bogdanić, Smiljan i Krčmar, potom prapov. grobovi, te crkvice Sv. Anastazije, Sv. Marka i Sv. Vida. Župna crkva Marije od Karmela sagrađena je 1860.

LIT.: M. Magdić, Gradine u Smiljanu, Narodne novine, 1918, 179. — M. Konjohodžić, Sjećanja u kamen uklesana, Zagreb 1960, str. 177.

SMINDEROVAC, Drago, naivni kipar (Slunj, 6. II. 1919 — Zagreb, 9. II. 1984). Po zanimanju je bio strojobravar. Skulpturom se počeo baviti 1954. Radio plošne figuralne prikaze u bakru, zatvorenih volumena i ekspresivno stiliziranih lica (*Ribar*, 1974; *Adam i Eva*, 1975; *Prvi ljudi*, 1976). Samostalno izlagao u Zagrebu (1969, 1974, 1975), Beogradu (1974) i Krapini (1975).

SMIRIĆ (Žmirić), Ivan, slikar i kulturni povjesničar (Zadar, 16. III. 1842—24. I. 1929). Studirao od 1869. u Firenci, Sieni i Veneciji. Nastavnik na realci, konzervator i restaurator starina, osnivač i ravnatelj Arheološkoga muzeja u Zadru. Proučavao srednjovj. spomenike Zadra. Slikao veće kompozicije s pov. i crkv. temama te portrete. God. 1872. izložio u Zadru *Vijeće Spartanaca*, a 1881. *Zaruke Crne Gore s morem*. Radio na način akademskoga pov. slikarstva druge pol. XIX. st. Njegovi crteži pov. građevina imaju dokumentarnu vrijednost.

BIBL.: *La collocazione dei monumenti medioevali nel museo di S. Donato in Zara*, Ephemeris Bihačensis, 1894; *S. Pietro vecchio in Zara*, ibid.; *Il portale del Palazzo del conte in Pago*, Rivista dalmatica, 1899, 2; *Le tre rose del duomo di Zara*, ibid., 1899, 4; *Il Duomo di Zara nel secolo XIV*, ibid., 1900, 4; *Note on excavation at Zara (Jader)*, Jahreshefte ÖAI, 1908, 11 (s J. Bersom); *Il restauro del tempio monumentale di S. Grisogono*, Il Dalmata, 1911, 37; *Il quadro di G. Squarcina*, ibid., 1913, 4; *Il restauro del tempio di San Grisogono in Zara*, La vita in Dalmazia, 1920, 1, 2, 5—6.

LIT.: A. Petričić, Zadarski slikari u XIX. stoljeću, Radovi HIJZ, 1959, 4—5, str. 232—235. — Slikarstvo XIX. stoljeća u Hrvatskoj (katalog), Zagreb 1961, str. 59, 215. D. Kt.

SMOK, Mijo, kipar (Brlenić kraj Krašića, 1892—1966). Po zanimanju zemljoradnik. Radio skulpture u drvu, koje prvi put izlaže 1920. u Zagrebu. Obraduje ljudsku glavu ili figuru, stilizirana i pojednostavnjena oblika (*Glava brkatog muškarca*, *Ženska glava*, *Kosac*, *Pletilja* — sve 1957). Njegove skulpture pripadaju krugu seoskoga amaterizma i folklorne tradicije.

SMOKVINA, Jakov, slikar (Rijeka, 7. VIII. 1903 — Volosko, 16. I. 1987). Studirao na Akademiji u Pragu (1921—23) i Zagrebu 1923 (T. Krizman). Prekida studij i vraća se u Rijeku, gdje predaje na Građevinskoj školi i vodi tečajeve za lik. amater. Do 1937. slika u duhu impresionizma (motivi iz Praga, Beča, Pariza i Beograda), potom se približava fovizmu i ekspresionizmu. Poslije kraće faze obilježene utjecajem kubizma, sred. 50-ih godina počinje slikati apstraktno. Omiljena mu je tehnika bio akvarel. — Samostalno je izlagao u Rijeci (1956) i Beogradu (1962). Retrospektivna mu je izložba priređena u Opatiji 1988.

LIT.: V. Ekl, Slikar Jakov Smokvina, Istra, 1984, 4—5. — G. Gamulin, Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća, II, Zagreb 1988. B. Val.

SMRDELJE, selo kraj Kistanja u S Dalmaciji. Na širem području sela postoji više prapov. tumula. Na položaju *Njivetina* pronađen je ant. reljef s prikazom Dijane na košuti. Ostaci rim. arhitekture nalaze se na lok. *Rivine i Glavičurak*, gdje su nađeni i grobovi iz starohrv. razdoblja. Srednjovj. su grobovi otkriveni na još tri položaja. Najveće je groblje bilo na *Debeljaku* gdje su potvrđeni slav. paganski ukopi iz VIII/IX. st. i starohrv. grobovi iz IX—X. st.; s Debeljaka potječu poznati avarski pojasni okovi iz VIII. st. U starijim je grobovima nađeno keramičko posude, a u mlađima dosta primjeraka tipičnoga starohrv. nakita. Na položaju uz kapelu Sv. Lazara pronađeni su grobovi sa starohrv. nakitom iz IX—X. st., a na prapov. tumulu zvanome *Greblje* (Matijevića greblje), u njegovu površinskom sloju, pronađeni su kasnosrednjovj. grobovi.

LIT.: Lj. Karaman, Iskopine društva «Bihaća» u Mrvancima i starohrvatska groblja, Rad JAZU, 1940, 268. — A. Ratković, Značajna arheološka otkrića, Šibenski list, 1. I. 1960. — D. Jelovina, Starohrvatske nekropole, Split 1976. — J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata 7—9. stoljeća, Zagreb 1980. Z. Gu.

SOBOČAN, Ivka, naivna slikarica (Lokve, 6. II. 1918). Po zanimanju cvjećarica i domaćica. Slika od 1971. U početku primala pouke od M. Skurjenija. Karakteristični su njezini cvjetni motivi istančanih kolorističkih vrijednosti (*Cvijeće*, 1973). Poslije toga slika dvorce Hrvatskoga zagorja i arhitekturu Zagreba (*Katedrala*, 1976; *Kamenita vrata*, 1977). — Samostalno izlagala u Skradu i Zagrebu.

LIT.: V. Maleković, Ivka Sobočan i Kata Vizvari (katalog), Zagreb 1978. R.

SOCIJALISTIČKI REALIZAM, umj. smjer utemeljen na dijalektičkome materijalizmu i tzv. teoriji odraza (T. Pavlov) s namjerom da stvori angažirani izraz revolucionarne epohe; službena ideologija umjetnosti u SSSR-u, a nakon II. svj. r. i u drugim socijalističkim zemljama. Od umjet-

nika se tražilo da bude zagovornik novih ideja i suvremene političke prakse. Uspostavljen je kontinuitet s prijeratnom socijalnom umjetnošću, a prekinut s najjačim strujanjima međuratne »čiste« umjetnosti. Ideologija postaje važnija od estetike, a umjetnost se počinje smatrati važnim sredstvom u službi političkih interesa. Usporedno s oživljavanjem takvih htijenja uspostavljala se već prije utemeljena teorija socijalističkoga realizma, koja je tražila politiziranu usmjerenost stvaralaštva i njegovu ideološku čistoću. Njegovi su ideolozi A. A. Ždanov, N. Rosenthal, T. Pavlov, L. Aragon. Vođeci su tumači i pobornici socijalističkoga realizma u tadašnjoj Jugoslaviji bili: M. Đilas, R. Zogović, J. Popović, M. Selimović, O. Bihalji-Merin, G. Gamulin, Đ. Andrejević-Kun, B. Šotra. Oni su od umjetnika tražili vjernost tradiciji akademskoga realizma uz odbacivanje naslijeđa moderne umjetnosti, od impresionizma i Cézannea do suvremenih pojava. Obnovljena je i hijerarhija žanrova, pa se prednost daje figuri i figuralnoj kompoziciji nad krajolikom i mrtvom prirodom. God. 1945. održava se u Zagrebu »Izložba umjetnika partizana« i »Jugoslavenski zbjeg iz El Shatta«. Duhu socijalističkoga realizma više su odgovarale tematske izložbe, na kojima je u prvom planu sadržaj prizora (»Poljoprivreda i umjetnost« u Zagrebu 1945).

Službena je politika u kulturi nastojala na različite načine podrediti stvaralaštvo dnevnim partijskim odlukama. Tome je posebno pridonio preustroj umj. života u Jugoslaviji i Hrvatskoj. Osnivaju se republička umj. društva (1945. ULUH u Zagrebu), koja djeluju kao društveno-političke organizacije sa stalnim nadzorom nad umjetnicima i stvaralaštvom. Na Prvom kongresu likovnih umjetnika Jugoslavije, održanom 1947. u Zagrebu, glavni referat piše Đ. Andrejević-Kun (»O mogućnostima, zadacima i perspektivi naše likovne umjetnosti«); u njemu se umjetnicima nalaže stvaranje u duhu »patriotskoga aktivizma«, po uzoru na SSSR, odakle dolaze osnovne teorijske i praktične smjernice. Primjer koji je valjalo slijediti bila je izložba četvorice sovjetskih slikara (A. Gerasimov, S. Gerasimov, A. Dejneka, A. Plastov), održana 1947. u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i Novome Sadu. Njezini su odjeci, međutim, bili mnogo skromniji nego što se očekivalo. Među našim umjetnicima »gerasimovština« nije naišla na plodno tlo. Tipične poruke i sadržaje umjetnici uočavaju na »poprištima borbe za socijalizam«, kamo odlaze i najistaknutiji stvaraoci toga doba (*V. Becić, J. Miše, M. Tartaglia, A. Motika, O. Gliha, E. Murtić, Z. Prica*). Utopijski zahtjev da umjetnost spoji »realnost činova s idealnošću ciljeva« urodio je patetičnim formama, jer su se jedino tako ideološke istine mogle bez otpora prenijeti na društvenu grupu kojoj su bile namijenjene. O tome svjedoči spomenička skulptura socrealističkoga razdoblja i njezini autori A. Augustinčić, V. Radauš, F. Kršinić, I. Sabolić, V. Rukljač. Individualna stilska htijenja naziru se među autorima kod kojih uskoro dolazi do bitnih izražajnih inovacija (*K. Angeli Radovani, V. Bakić, D. Džamonja, K. Kantoci*). Slike i crteži pretežno dokumentarnoga značaja nastaju na radnim akcijama (pruga Šamac—Sarajevo) na koje, sa studentima i mladeži, odlaze i umjetnici. Neposredan je rezultat njihova boravka na radilištu bila izložba »Slikarski radovi s omladinske pruge«, održana u Sarajevu 1947.

Vjeru u staljinističke dogme i s. r. kao njihov estetski izraz pokolebala je Rezolucija Informbiroa (1948), a 1950. započinje neznatno popuštanje steg znanstvenoga, umjetničkoga i kulturnoga života u Jugoslaviji. Također se u kritici i teoriji umjetnosti javljaju slobodnija mišljenja. God. 1950. G. Gamulin kritizira izložbu sovjetskih slikara (iz 1947). Poslije Krležina govora u Ljubljani (1952), u kojemu je posebno istaknuto pitanje individualnosti stila i umj. nadarenosti, kritika je počela uvažavati činjenicu kako je forma uvjet sadržaja, pa time s. r. postupno gubi privilegirani položaj u umjetnosti. To ne znači da je umjetnost oslobođena političke angažiranosti, već samo da je svijest o širem cilju umjetničkoga napora dobila onu važnost koja je prije pripadala ispunjavanju potrebe trenutka.

LIT.: Z. Munk, O novom realizmu, Slobodna Dalmacija, 7. I. 1945. — G. Gamulin, Umjetnost na zaokretu, Republika, 1947, 4. — E. Šinko, Kulturna baština i socijalistički realizam, HK, 1948, 1. — G. Gamulin, Zapis iz 1949. Republika, 1949, 10—11. — P. Šegedin, O našoj kritici, ibid., 1950, 1. — K. Hegedušić, Riječ o kritici i organizaciji kritike, ibid., 1950, 2—3. — G. Gamulin, Opća teorija umjetnosti kao teorija socijalističkoga realizma, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 1951. — M. Krleža, Govor na Kongresu književnika u Ljubljani, Zagreb 1952. — V. Maleković, Hrvatska likovna umjetnost 1945—1955. Tendenciozni realizam (katalog), Zagreb 1974. — G. Gamulin, Programirana umjetnost, u knjizi: Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća, II, Zagreb 1988. R.

SOKIĆ, Damir, slikar (Nova Gradiška, 6. VIII. 1952). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1977. Bio je suradnik Majstorske radionice Lj. Ivančića i N. Reisera 1977—79. Od 1986. živi u New Yorku. U početku